

Suriçi bölgesi kentsel dönüşüm projesi ve Diyarbakır turizmine katkısı

Funda ÇATALBAŞ

Yüksek Şehir Plancısı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Diyarbakır İl Müdürlüğü

Özet

Diyarbakır Suriçi Bölgesi, çok sayıda uygarlığın izlerini taşıyan, zengin tarihi ve kültürel birikime sahiptir. Bu tarihi ve kültürel miras, Diyarbakır'ın aldığı yoğun göç karşısında tahrip olmuş ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu mirasın korunmasında ve yaşatılmasında Suriçi Bölgesi kentsel dönüşüm projesi büyük önem taşımaktadır. Suriçi Bölgesi, Türkiye'deki en önemli kültür ve inanç turizmi merkezlerindedir. Suriçi Bölgesi kentsel dönüşüm projesiyle birlikte, bölgenin mevcut tarihi ve kültürel eserlerinin turizm bakımından değerlendirilmesi ve tekrar kente kazandırılması sağlanmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler Diyarbakır Suriçi Bölgesi, kentsel dönüşüm, turizm.

karı Mezopotamya uygarlığına bağlı olarak, zengin ve etkin hinterlandı nedeniyle tarihin her döneminde önemini koruduğu anlaşılmaktadır.

Diyarbakır kentinin simgesi Diyarbakır Kalesi ve surlarıdır. Günümüzde bir açık hava müzesi konumunda olan Diyarbakır kalesi ve surları Roma döneminden sonra bölgeye egemen olan Bizans, Abbasi, Mervani, Selçuklu, Artuklu, İnallı, Nisanlı, Eyyubi, Akkoyunlu ve Osmanlı dönemlerinde de önemini korumuş ve yeni eklemeler yapılarak onarılmıştır. Ancak yapılan bütün bu onarım ve korumaya karşılık ana mimari özelliğini kaybetmemiştir.

Diyarbakır kentinin mekansal gelişimi ve dönüşümü 19. yüzyıla kadar sur içinde olmuştur. Tanzimat sonrasında 1868-1875 yılları arasında sur dışın-

Diyarbakır, tarihte birçok medeniyete ev sahipliği yapmış en eski yerleşim yerlerinden biridir. Diyarbakır kent tarihinin Hitit ve Hurri dönemlerinden başladığı (M.Ö. 3500—4000) kabul edilir. Ergani-Çayönü'nde yapılan arkeolojik araştırmalar, buradaki yerleşik düzeni M.Ö. 7000'lere kadar indirmektedir⁰¹. Yu-

01. Zeynel Abidin Çiçek, *Diyarbakır'ın Fethi, Tarihi ve Kültürü* (Diyarbakır: Söz Matbaası, 2007), s.29.

KAYNAKÇA

Çatalbaş, Funda. "Suriçi bölgesi kentsel dönüşüm projesi ve Diyarbakır turizmine katkısı" *Bozok Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi*. 1,1 (2012/1), ss.47-65.

da mekansal gelişim başlamıştır⁰¹. Geçmişten bugüne kadar Diyarbakır merkezi ve çevresi sürekli değişim ve dönüşüme uğramış olmakla birlikte, Suriçi Bölgesi Diyarbakır'ın tarihini ve geçmişini yansıtan bir bölgedir.

Diyarbakır'ın en eski yerleşimlerinden biri olan Suriçi Bölgesi, çok sayıda uygarlığın izlerini taşımaktadır. Bu nedenle birçok tarihi eseri barındıran kültür mirasına sahiptir. Suriçi Bölgesi, kentsel sit alanı olarak toplamda 158 hektardır. Alan toplam 15 mahalleden oluşmakla birlikte, nüfusu 71000'dir⁰².

Diyarbakır Suriçi Bölgesi tarihin her döneminde belirli değerlere sahip bir yerleşme alanı olmuştur. Bu değerler;

1. Tarihi birçok uygarlığa beşiklik etmiş olması,

2. Kale duvarları ile kentin bütünlüğünü koruması,

3. Önemli tarihi ticaret ve askeri ulaşım aksında yer alması ve dolayısıyla uzun yıllar ticari bir merkez görevi görmesi,

4. Bölgesel merkez olması bakımından özel bir yere sahip olması,

5. Yaşayan kentsel sit özelliği göstermesi,

6. Anadolu ve Mezopotamya bölgelerindeki kültürlerin kent gelişiminde etkin olması, dolayısıyla karma bir kentsel morfolojiye sahip olması,

7. Kentsel toplum ve mekândaki yapı farklılaşmasının belirgin olması,

01. Anonim, Diyarbakır Nazım İmar Planı Planlamaya Geçiş Raporu, 2006.

02. Anonim, Diyarbakır-Sur Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyon Raporu, 2011.

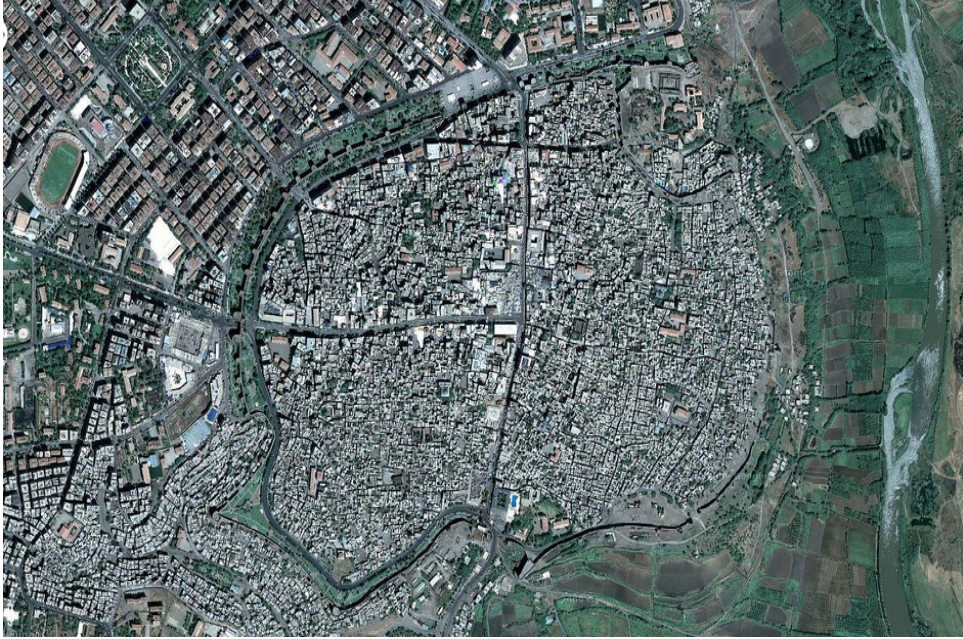
8. Tarihin her döneminde belirgin bir nüfus potansiyeline sahip olması olarak açıklanabilir⁰³.

Suriçi Bölgesinin bu değeri zaman içerisinde önemini yitirmiştir. Türkiye'de tarım sektörünün 1945'den sonra hareketlenmeye başlamasıyla birlikte, nüfusun mekânsal hareketliliğinden kaynaklanan kentsel toprak rantının yükselmesi, gösterişçi tüketim eğilimleri, ticaretin canlanması yeniden yapılanmaya uygun altyapı oluşturmuştur. Bu dönem, Suriçi bölgesinde de bir süzülme hareketi yaşanmaya başladığı dönem olmuştur. Kent ticaretinin yoğun yaşandığı bu bölgeden yerli ailelerin bölgeyi terk etme oranı artmış, ancak alt gelirli kesimin Suriçi bölgesindeki yerleşimi 1945'ten itibaren artmaya başlamıştır⁰⁴ 1990 yılından sonra Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşanan güvenlik sorunları bölgedeki kırsal göçü daha da hızlandırmıştır. Bu göç yoğunluğu Diyarbakır kent nüfusunun artış hızını 2-3 katına ulaştırmıştır. 1990-2000 döneminde, Türkiye nüfusu % 1,83 oranında artarken, Diyarbakır kenti % 3,78 artış hızı ile bu değerin iki katına ulaşmıştır⁰⁵. Bu nüfusun barınma ihtiyaçları da ağırlıklı olarak kontrolsüz bir şekilde kentin en eski yerleşimi olan

03. Türkan Kejanlı, "Sur İçi Dokusunun Planlama Süreci ve Koru(nama)ma Sorunları," *Diyarbakır Kent Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (Diyarbakır: TMMOB Diyarbakır İl Koordinasyon Kurulu, 2009).

04. D. Türkan Kejanlı ve İclal Dinçer, "Diyarbakır Kale Kenti'nde Koruma ve Planlama Sorunları," *Megaron Journal*, 6, 2 (2011), s.101.

05. <http://nkg.tuik.gov.tr>, 17.01.2011.

Şekil 1. Diyarbakır Suriçi Bölgesi Uydur Görüntüsü*

Suriçi Bölgesi'nde gerçekleşmiştir. Diyarbakır'da kentleşme oranı Türkiye kentleşme oranına göre oldukça yüksektir.

Diyarbakır'daki bu hızlı kentleşme süreci ile birlikte kent merkezi tarihi önemini yitirerek bir çöküntü bölgesine⁰¹dönüşmeye başlamıştır.

Artan nüfusa karşılık konut stoku ihtiyaca cevap veremez hale gelmiş ve Suriçi bölgesindeki boş alanlara, gele-

nel avlulu Diyarbakır evi tarzında yeni konutlar eklenmeye başlamıştır. Özellikle güneybatı bölümünde göçle gelenlerin oluşturduğu Ali Paşa Mahallesi eklenmiştir. Suriçi Bölgesindeki Alipaşa, Lalebey ve Cevatpaşa Mahalleleri en fazla bozulmaya uğrayan bölgelerdir.

Suriçi Bölgesi'nde fiziki parçalanma ve bozulma, kat ilaveleri, yıkıp yerine çok katlı binaların yapılması, bazı anıtsal yapılarla sokak dokusunun ve çok sınırlı geleneksel ev tipinin kalmasına neden olmuştur. Günümüzde Suriçi tarihi bir kent niteliğinden çok ticari önemini ve canlılığını sürdüren bir çöküntü alanı görünümündedir ve tarihi kent merkezlerinde gözlemlenen fiziksel, sosyal ve ekonomik sorunlarla karşı karşıyadır.

Diyarbakır kent merkezine çev-

* 01. <http://wowturkey.com/diyarbakirharita>, 07.01.2012.

01. Kent sistemine ekonomik ve sosyal katkı sağlayamayan; afet ya da savaş bölgeleri, tarihi mekanlar ve endüstriyel alanlar, ya da bir biçimde ekonomik ve biyolojik ömrünü tamamlamış kent parçaları ve özellikle yoksulluk bölgeleri. Devrim Işıkkaya, "Kentsel Çöküntü Bölgelerinin Örgütlenmesi ve Yeniden Kullanımı." (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi FBE, 2008), s.9.

* <http://wowturkey.com/diyarbakirharita>, 07.01.2012.

re köylerden ve kırsal alandan yaşanan göçün odak noktası olan Suriçi Bölgesi'nde, hızlı nüfus artışı nedeniyle elverişsiz yaşam koşulları ortaya çıkmış ve çevre kalitesi düşmüştür. Giderek bir çöküntü alanına dönüşmeye başlayan Suriçi'nde konut ve çalışma mekânı yaratmak amacıyla kaçak yapılaşma, kat ilaveleri, çok katlı binaların inşası gibi birçok olumsuz gelişme ortaya çıkmıştır. Bu durum Suriçi'ndeki geleneksel konutların, anıtsal yapıların ve tarihi yapıların zarar görmesine yol açmıştır.

Diyarbakır Suriçi Bölgesi'nin irdelemesi ile şu sonuçlara ulaşılmaktadır;

•1990 yılı koruma amaçlı imar planından önce kentte yapılmış planların getirdiği yanlış kararlar nedeniyle kentsel dokuların bir bölümünün kaybedildiği,

•Bölgenin sürekli göç alması nedeniyle, sosyo-ekonomik çevrenin sürekli değişim göstermesi ve kaçak yapılaşmanın önlenememesi sonucu tarihi dokunun tahrip olduğu,

•Yerel yönetimlerin kaçak yapılaşmaları önleme konusundaki duyarsızlığının tarihi ve kültürel dokunun tahribini artırdığı,

•Modernleşme adına yapılan uygulamaların kentsel doku tahribini artırdığı,

•Koruma amaçlı imar planında verilen hatalı kararlar sonucu tarihi ve kültürel doku tahribi olduğu ortaya çıkmaktadır.

Diyarbakır Suriçi Bölgesi'nde uygu-

lanmakta olan Kentsel Yenileme Projesi, sadece Suriçi Bölgesi'nin değil Diyarbakır'ın turizm değerlerini de ön plana çıkarması bakımından önemlidir. Suriçi Bölgesi'nde korunması gereken henüz tescile konu olmamış sivil ve anıtsal mimarlık örnekleri ve korunması gereken sokak dokuları mevcuttur. Ayrıca Suriçi Bölgesi'nde çok sayıda tarihi eser bulunmakta olup, bunların kentsel dönüşüm projesi kapsamında korunması ve turizm potansiyeli bakımından değerlendirilmesi gerekmektedir.

I. Suriçi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi

Suriçi Bölgesi, Diyarbakır kentinin geleneksel yerleşim yeri olması ve ticari aktiviteleri barındırmasının yanı sıra, önemli oranda tarihi ve kültürel bir miras birikimine sahiptir. Fakat bölgede koruma anlayışı planlara yansımamış olup, özellikle son 20 yılda yaşanan yoğun göçlerden olumsuz etkilenmiş ve yoğun yapılaşma ile önemli oranlarda bozulmaya uğramıştır. Bu sebeple bölgede bulunan çok sayıdaki dini yapı ve kültürel eser tahrip olmuştur.

Bu kentsel bozulma karşısında, TOKİ Başkanlığı ile Diyarbakır Valiliği arasında 31.03.2008 tarihinde "Diyarbakır Alipaşa ve Lalebey Mahallesi Kentsel Yenileme Projesine İlişkin Protokol" imzalanmıştır. Ayrıca Cevatpaşa Mahallesi'nde gecekonduların temizleme çalışmaları devam etmektedir. Suriçi Bölgesi'ndeki kentsel dönüşüm projesinin amacı, "Diyarbakır'ın aldığı yoğun göç karşısında tahrip olmuş, bo-

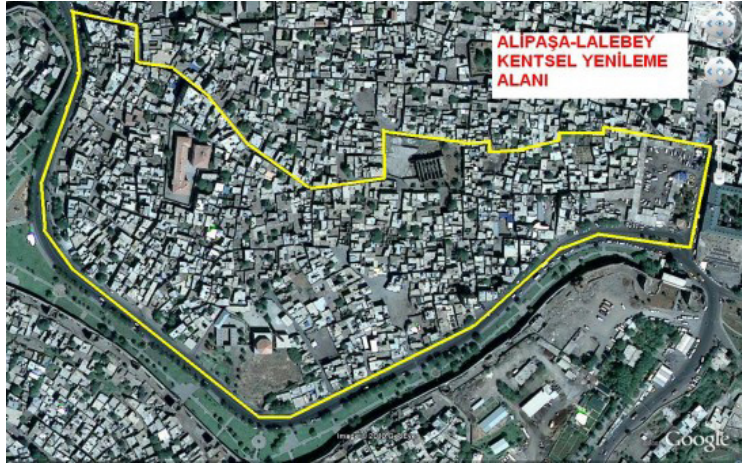
zulmuş, yoğun olarak yıpranmış Tarihi Sur Koruma Bandı ve Suriçi'nin tarihi dokuya uymayan gecekondular ve/veya kaçak yapılar dâhil arındırılarak, yüzyıllar boyu medeniyetlere ev sahipliği

yapmış Diyarbakır İli'ne yakışır şekilde tarihi dokunun yeniden kente kazandırılması” olarak belirlenmiştir.

Alipaşa-Lalebey ve Suriçi (Cevatpaşa) Mahalleleri Kentsel Dönüşüm Projesi ile bu mahalleler gecekondulardan temizlenerek, sur çevresindeki iki mahallede yer alan 1596 konutun yıkılmasıyla ortaya çıkacak alanın; kent park, yeşil alan ve şehrin diğer ihtiyaçları doğrultusunda değerlendirilmesi düşünülmektedir. Çarpık ve kaçak yapılardan arındırılacak olan Suriçi Bölgesi, Diyarbakır'ın tarihi dokusuna uygun bazalt taşlardan butik otel, kafeterya, lokanta gibi turizm mekânlarına dönüştürülmesi planlanmaktadır.

Suriçi Bölgesi Cevatpaşa Mahallesi'ndeki gecekonduların yapılaşmalar nedeniyle, Diyarbakır surları ve bölgenin tarihi değerleri tehlike altındadır.

Kentsel dönüşüm projesi tamamlandığında Cevatpaşa Mahallesi'nde bulunan Hz.Süleyman Camii çevresi ve Sahabe mezarlarının da tarihi önem-

lerine uygun olarak ön plana çıkarılması hedeflenmektedir. Proje devam ederken belediyenin kanalizasyon çalışmaları sırasında İçkale mahallesinde tarihi Roma hamamı ile anfi tiyatro kalıntılarının rastlanılmış, bölgedeki gecekonduların yıkımının ardından kazı çalışmalarına başlanılması hedeflenmektedir⁰¹.

Alipaşa, Lalebey ve Cevatpaşa Mahalleleri çok fazla tarihi eser barındırmakta olup; Cevatpaşa Mahallesi, İçkale olarak anılan Diyarbakır'ın ilk merkezi ve tarihi önemi olan bölgesini oluşturmaktadır. Tarihi Sur bölgesindeki Alipaşa- Lalebey ve Suriçi (Cevatpaşa) mahallelerinde yıkım ve enkaz kaldırma çalışmaları devam ederken, bölgede yaşayanların, TOKİ Çölgüzeli konutlarına nakledilme çalışmaları devam etmektedir.

Suriçi Bölgesi'nde yaşayan 70.950 kişilik nüfus, alanın büyüklüğü ve

* www.diyarbakirturizm.com, 05.12.2011.
01. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi İmar Dairesi ile 05.06.2011 tarihinde yapılan mülakatlardan elde edilmiştir.

yoğunluğu göz önüne alınarak proje sonrasında yaklaşık yarısı kadar azalması hedeflenmektedir. Alipaşa ve Lalebey Mahalleleri'nde tarihi doku oldukça yoğundur. Fakat bu mahallelerdeki sonradan oluşturulan çok katlı yapılaşmalar alanın kentsel sit alanı olması bakımından tarihi dokuya aykırı özellik göstermektedir. Suriçi Bölgesi'nde yaşayan halk, evinin alt katında hayvan beslemekte olup, üst katında yaşamaktadır. Suriçi Bölgesindeki tarihi doku tahrip edilmektedir. Tarihi surlar ahır olarak kullanılmakta olup, bölgenin rehabilite edilmesi gerekmektedir⁰¹.

Toplu Konut İdaresi (TOKİ), Diyarbakır'da tarihi sur bandı çevresindeki gecekonduların tasfiyesi ve Koruma Amaçlı İmar Planı uygulanması için kentsel dönüşüm projesi uygulamayı hedeflemiştir. Diyarbakır Tarihi Sur Koruma Bandı çevresinde bulunan gecekonduların tasfiyesi ve koruma amaçlı imar planının uygulanabilmesi amacıyla TOKİ ile Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanlığı arasında 4 Eylül 2007'de "Diyarbakır Tarihi Sur Koruma Bandı" Kentsel Yenileme (Gecekondu Dönüşüm) Projesi'ne ilişkin ön protokol imzalanmıştır. Protokol kapsamında bölgede yapılan hak sahipliği tespit ve değerlendirme çalışmaları sonucunda, 452 kişinin hak sahibi olduğu belirlenmiştir.

Ayrıca TOKİ ile Diyarbakır Valili-

01. Funda Çatalbaş, "Kentsel Dönüşüm Projelerinin Mekânsal ve Sosyo-Ekonomik Etkileri: Diyarbakır İli Suriçi Bölgesi Örneği." (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi FBE, 2012), s.140.

ği arasında ise 31 Mart 2008'de "Diyarbakır Alipaşa ve Lalebey Mahallesi Kentsel Yenileme (Gecekondu Dönüşüm) Projesi"ne ilişkin imzalanan protokol kapsamında, bölgede yapılan hak sahipliği tespit ve değerlendirme çalışmaları sonucunda da 824 hak sahibi tespit edilmiştir.

Suriçi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında, alanda yapılan incelemelerde bölgede işlev değişikliği yapılmış örnekler incelendiğinde, hanlara otel, kafe, restoran gibi kullanımların getirildiği, konut yapılarına ise kafe gibi avlu kullanımına yönelik kullanım türleri ile müze gibi kullanımların getirildiği görülmüştür. Alan içerisinde, kullanılan Sur duvarlarına ait burçların da kafe, kültür merkezi gibi işlevlerle kullanıldığı göze çarpmaktadır.

İçkale'de yürütülen proje kapsamında ise eski bir han olan cezaevi binası açık hava müzesine, Saint George Kilisesi sanat galerisine, altı tarihi bina arkeoloji müzesine, eski garnizon komutanlığı binası ise müze ve kafeteryaya dönüştürülmüştür.

Suriçi Bölgesi'nde çok fazla tarihi eser mevcut bulunmakta olup, bunların çoğunun değerinin bilinmediği ve yeterince korunmadığı görülmektedir. Bu yapıların Diyarbakır turizm potansiyelini de göz önüne alınarak, Diyarbakır'da ve Suriçi Bölgesi'nde turizm sektörünün gelişimi açısından mutlaka değerlendirilmesi gerekmektedir.

Suriçi Bölgesi'ndeki gecekondular

laşmış alanlar, şehir planlama açısından yerleşmeye uygun olmayan ya da koruma statüsündeki yapılı alanları kapsamaktadır. Bu alanların yanı sıra geleneksel olmayan eskimiş dokular, tarihi mekânlar, kamu tesisleri vb. alanlarda da, korumayı ön planda tutan kapsamlı projelere dayanarak yenileme çalışmaları öngörülmelidir.

Tarihi Suriçi Kentsel Sit Alanı'nda kentsel dokunun, tarihsel ve kültürel miras niteliğindeki yapıların bulunduğu alanların tahrip edilmesinin önlenmesi gerekmektedir.

Suriçi Bölgesi, Türkiye'deki en önemli turizm merkezlerindedir. TOKİ, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, Sur Belediyesi ve Diyarbakır Valiliği'nin birlikte yürüttüğü Suriçi Bölgesi kentsel dönüşüm projesi halen devam etmektedir. Proje ile birlikte, bölgenin mevcut tarihi ve kültürel eserlerinin turizm bakımından değerlendirilmesi ve tekrar kente kazandırılması sağlanmış olacaktır.

Suriçi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi ile turizm değerleri canlandırılarak bölgenin gelişimi açısından katkı sağlanmış olacaktır. Bölgedeki tarihi mekânların restorasyonu ve turizme açılması için çalışmalar başlatılmıştır.

Bu çalışmalar kapsamında Suriçi Kentsel Dönüşüm Projesi ile birlikte, tarihi surların ve burçların restorasyonu, işlevlendirilmesi, tarihi İç Kale'nin turizme açılması, çevre düzenleme çalışmaları, kentin kültürel zenginliğini yansıtan etkinlikler, festivaller, fuar ve kongre etkinlikleri, kültür ve inanç tu-

rizmi açısından önemli tarihi dokuların ve kültürel değerlerin tanıtımı gibi çalışmalar amaçlanmaktadır. Ayrıca, turizm yatırımcılarının bölgeye ve kente ilgisi, bölgeye yapılacak hizmet kalitesi yüksek yatırımlar, bölgedeki turizm sektörünün gelişimini destekleyecektir.

Suriçi kentsel dönüşüm projesi, kent merkezinde işlevini yitirmiş fonksiyonların kaldırılması suretiyle, merkez yoğunluğunun hafifletilmesi, yerine ise kent merkezinde geleneksel merkez kimliğini destekleyen düzenlemeler getirilmesi, kent için geleneksel dokusuyla tarihi değeri olan bir bölgenin tekrar kente kazandırılmaya çalışılması bakımından önemlidir.

II. Suriçi Bölgesi'nin Turizm Alternatifleri

Suriçi Bölgesi çok sayıda uygarlığın izlerini taşıması, zengin tarihi ve kültürel birikimi ile farklı uygarlıkların, medeniyetlerin yerleşim alanı ve merkezi olmasıyla günümüzde bir Açık Hava Müzesi niteliğindedir. Bu nedenle büyük bir kültür mirasına sahiptir.

Diyarbakır farklı kültürlerin tanışmasında ve birbirlerini etkilemesinde önemli bir rol oynamıştır. Türkler, Süryaniler, Keldaniler, Ermeniler, Kürtler ve Araplar Diyarbakır'ın renkli sosyal dokusunu oluştururlar.

Birçok kültürü ve dini değeri barındıran Diyarbakır, ayrıca çok sayıda uygarlığa da ev sahipliği yapmasıyla kültür ve inanç turizminin merkezi olmuştur. Diyarbakır, kültür ve inanç

Hasan Paşa Hanı

54

turizmi bakımından önemli değerlere sahip olmakla birlikte, bu değerlerin yeterince korunmadığı görülmektedir. Bölgede yaşanan sorunların çözülmesi, Diyarbakır'a yapılacak yeni yatırımlar ve turizm sektöründe yaratılacak artı değer ile mümkün olacaktır.

Diyarbakır'a 2009 yılında 532.056 yerli ve yabancı turist gelmiştir⁰¹. Bu rakam Diyarbakır'ın mevcut turizm potansiyeli düşünüldüğünde oldukça

koridorları oluşturularak, turist sayısının artırılmasına yönelik projeler önerilmelidir.

I. Kültür Turizmi

Son yıllarda dünyada kültür mirası ve bu mirasın kültürel turizm aracılığıyla değerlendirilmesi önem kazanmaktadır. Türkiye kültür mirası bakımından dünyada çok önemli bir yere sahiptir⁰². Bu bağlamda temel amaç;

Süryani Kadim Meryem Ana Kilisesi

düşüktür.

Suriçi Bölgesi Tarihi resimleri*

01. <http://www.karacadag.org.tr>, 06.12.2011.

On gözlü Dicle Köprüsü

*<http://www.bililmeyendiyarbakir.com>, 20.12.2011.

02. Gözde Emekli, "Avrupa Birliği'nde Turizm Politikaları ve Türkiye'de Kültürel Turizm," *Ege Coğrafya Dergisi*, 14 (2005), s. 99-107.

Diyarbakır'da olduğu gibi önemli bir potansiyele sahip olduğu halde hızlı bir yok olma sürecine giren ve gereği gibi değerlendirilemeyen kültürel varlıklarımızı, koruma-kullanma-yasatma ilkeleri doğrultusunda kültürel turizm aracılığıyla değerlendirmektir. Suriçi Bölgesi'ndeki başlıca kültürel eserler şunlardır:

a. Kale, Surlar ve Burçlar

Diyarbakır kalesi ve surlarının, Diyarbakır turizmine katkısı oldukça büyüktür. Diyarbakır kalesi ve surlarının UNESCO dünya kültür mirası listesine aday olması yönünde çalışmalar devam etmektedir. Ayrıca Diyarbakır surları dünyada Çin Seddi'nden sonra uzunluk bakımından ikinci sırada kabul edilir. Diyarbakır surlarının uzunluğu 5.700 m, yüksekliği 10–13 m, kalınlıkları ise 3–5 m arasında değişmektedir.

Kale'nin 82 burcu bulunmaktadır. Bunlardan en önemlileri; Keçi Bur-

Diyarbakır Ulu Camii

Kale'nin dört yana açılan kapıları bulunmaktadır. Bunlar; kuzeyde Dağkapı (Harputkapı), batıda Urfakapı (Rumkapı), güneyde Mardinkapı (Telkapı) ve doğuda Yenikapı (Dicle veya Sukapı)'dır⁰¹.

-*Hasan Paşa Hanı*: Han, Ulu Camii'nin doğu girişinin karşısında, Gazi Caddesi üzerindedir. Sokullu Mehmet Paşa'nın oğlu, Diyarbakır

55

Şekil 4. Urfa Kapı (Anonim, 2012)

cu, Yedi Kardeş Burcu, Ulu (Evli) Beden Burcu ve Nur Burcu'dur. Dış

01. Ali Boran, "Diyarbakır Kalesi," *Medeniyetler Mirası Diyarbakır Mimarisi* (Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği Kültür Sanat Yayınları, 2011), ss.80–112.

Valisi Vezirzade Hasan Paşa tarafından 1572–1575 yılları arasında yaptırılmıştır⁰¹. Tarihi yapı yakın bir geçmişte kapsamlı bir onarım geçirmiştir.

-*Deliller Hanı (Hüsrev Paşa Hanı)*: Mardin Kapısının hemen karşısında bulunan Han, 1527 yılında Diyarbakır Valilerinden Hüsrev Paşa tarafından yaptırılmıştır. Buraya Deliller Hanı denilmesinin sebebi ise Hicaz'a gitmek üzere toplanan hacı adaylarını götürcek delillerin (rehber) bu handa konaklamalarından kaynaklanmaktadır. Restore edilen han günümüzde otel olarak kullanılmaktadır⁰². Ayrıca Sütlüklü Han ve Borsa Hanı (Çifte Han) da başlıca kültür eserlerindedir⁰³.

-*Çardaklı Hamam*: Suriçi'nde yer alan yapının inşa tarihi kesin olmakla beraber 1520 ile 1540 yılları arasında inşa edildiği düşünülmektedir. 1999 yılında kamulaştırılan yapı, günümüzde kullanılmamaktadır⁰⁴.

-*Deva Hamamı*: Gazi Caddesi Mardin Kapı yakınlarında bulunan yapı, Abdaldede Mahallesi, Deve Hamamı Sokak'ta yer almaktadır. Hüsrev Paşa vakfından olan hamam, 1540 yılında

hamam-ı Kebir olarak anılmaktadır. Sonradan adı Deva Hamamı olmuştur⁰⁵. Ayrıca Paşa Hamamı, Melek Ahmet Paşa Hamamı, Vahap Ağa Hamamı, Kadı Hamamı, Cemşit Paşa Hamamı, Yukarı Kaya Sokak Hamamı başlıca kültürel eserlerindedir⁰⁶.

-*Çeşmeler*: Bölgede bulunan çeşmelerden bazıları ise şunlardır; Sultan Şüca Çeşmesi, Tahtalı Katsal Sokak Çeşmesi, Arap Şeyh Camii Çeşmesi, Karabulut Sokak Çeşmesi, İbrahim Bey Camii Çeşmesi, Kavas-I Sağır Çeşmesi, Behram Paşa Camii Çeşmesi, Hanzade Camii Çeşmesi, Develi Sokak Çeşmesi, Zinciriye Medresesi Çeşmesi, Telgrafhane (Nar-I Zade) Çeşmesi, Lale Bey Çeşmesi, Süleyman Camii Çeşmesi, Yeşil Sokak Çeşmesi, Binici Sokak Çeşmesi, Köylü Sokak Çeşmesi, Yiğit Ahmet Sokak Çeşmesi, Aslanlı Çeşme, Surp Giragos Kilisesi Çeşmesi, Dağ Kapı Çeşmesi gibi önemli turizm eserleri mevcuttur⁰⁷.

-*Müzeler*: Bölgede başlıca müzelerden Atatürk Müzesi, İç Kale'nin doğusunda, Hükümet Konağı'nın batısında yer almaktadır. Mustafa Kemal 1917 yılında ikinci orduya kumanda ettiği dönemde bu binada bulunduğu yapı sonradan müze haline getirilmiş-

01. <http://guneydogumirasi.org/pdfs/diyarbakir.pdf>, 02.01.2012.

02. Türkan Kejanlı, "Diyarbakır Hanları ve Kervansarayları", *Nebiler, Sahabiler, Azizler ve Krallar Kenti Diyarbakır*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), s.387-390.

03. Zülküf Güneli ve Türkan Kejanlı, "Diyarbakır Osmanlı Dönemi Mimari Yapılarından Günümüzde Ayakta Kalan Hanlar ve Özellikleri", *Diyarbakır Müze Şehir* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999), ss.253-257.

04. Emine Dağtekin, "Osmanlı Döneminden Günümüze Ulaşan Geleneksel Diyarbakır Hamam Mimarisi," *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Diyarbakır* (Ankara: Diyarbakır Valiliği Yayını, 2008), II, 550-555.

05. Şevket Baysanoğlu, *Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi* (Ankara: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları 1990), I, 550.

06. Şevket Baysanoğlu, *Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi* (Ankara: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları 1990), II, ss. 673-680.

07. M. Mehdi İlhan, "Diyarbakır Şehrinin Suları ve Çeşmeleri," *Diyarbakır Müze Şehir* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999), s.247-251.

Şekil 5.
İçkale'de
bulunan
Tarihi
Diyarbakır
Cezaevi*

tir. Bunun dışında; Ziya Gökalp Müzesi, Arkeoloji Müzesi ve Kültür Müzesi (Cahit Sıtkı Tarancı Evi) bölgede bulunan müzelerden bazılarıdır⁰¹.

-*Kamu Yapıları*: Bölgede korunması gereken günümüze kadar gelebilmiş tarihi kamu yapıları mevcuttur. Bu yapılar restorasyon ile müze vb. işlevlerde kullanılarak turizme katkı sağlanmalıdır. Bu tarihi yapılardan; Cezaevi, Hükümet Binası (Adliye Sarayı), Jandarma Kışlası (Süvari Alay

Birliği), Kolordu Binası, Cephanelik (Muhakemat Müdürlüğü) Binası, Vakıflar Müdürlüğü Binası, Ziya Gökalp İlköğretim Okulu (Mekteb-i Nisa), Defterdarlık Binası bunlardan başlıcalarıdır.

-*Diyarbakır sokakları ve evleri*: Geleneksel Diyarbakır evleri ve sokak dokuları da başlı başına korunması gereken tarihi ve kültürel değerlerdir. Diyarbakır sokakları (küçeler) ile evlerinin kendi-

Şekil 7.
Diyarbakır
Suriçi
Bölgesi
Sokakları*

57

Şekil 6. Kolor-
du Binası*

* Anonim, Diyarbakır Koruma Amaçlı İmar Planı Araştırma Raporu, 2010.

01. Şevket Baysanoğlu, *Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi* (Ankara: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları, 1990), III, 1096-1098.

ne özgü karakteristik özellik taşıyan mimari bir üslubu vardır.

-*Gazi (Seman) Köşkü*: Şehrin güneyinde, Akkoyunlular Dönemi'nde bir bey için yapılmış yazlık bir konaktır. Daha sonra Semanoğulları tarafından da kullanılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk 1917 yılında 16. Kolordu Komutanlığı görevini yapmak üzere Diyarbakır'a geldiğinde kalmıştır. Günümüzde köşk, müze olarak hizmet vermektedir⁰².

-*Dicle Köprüsü (On Gözlü Köprü)*: Dicle Nehri üzerinde bulunan

02. <http://guneydogumirasi.org/pdfs/diyarbakir.pdf>, 02.01.2012.

köprü, şehrin güneyinde ve Mardin Kapısı dışındadır. Köprü'nün kitabesinden 1065 yılında Mervaniler Döneminde Übeyd oğlu Yusuf isimli bir mimar tarafından yapıldığı bilinmektedir.

-Çarşılar: Şehirde, çok sayıda bedesten, çarşı ve değişik ticaret merkezleri yapılmıştır. Suriçi Bölgesi şehrin en eski ticaret merkezidir. O nedenle bölgede birçok tarihi çarşı bulunmaktadır. Bölgedeki çarşılardan başlıcaları Buğdaycılar Çarşısı, Sipahi Pazarı, Peynirciler Çarşısı, Demirciler Çarşısı, Ayakkabıcılar Çarşısıdır⁰¹.

II. İnanç Turizmi

Kent, dini eserler bakımından oldukça zengindir. Mekke ve Medine'den sonra en çok Sahabe'ye de ev sahipliği yapmaktadır. Türkiye'de en fazla sahabe kabri Diyarbakır'da bulunmaktadır. Bazı kaynaklara göre bu rakam Diyarbakır genelinde 500'e ulaşmaktadır⁰².

Antik dönem boyunca Diyarbakır konumu nedeniyle Paganlar, Şemsiler, Yahudi ve Hıristiyanlar ve Müslümanlardan oluşan çok dinli toplumsal yapıya sahip olması nedeniyle dini eserler bakımından zengindir.

Suriçi Bölgesi'nde inanç turizmi bakımından önemli olan başlıca eserler şunlardır⁰³:

01. Metin Tuncel, "Diyarbakır," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 1994).
02. Murat Özaydın, "Diyarbakır İlçelerinde Muhtemel Sahabe Mezarları," *Nebiler, Sahabiler, Azizler ve Krallar Kenti Diyarbakır* (Ankara: TDV Yay., 2010).
03. Anonim, Diyarbakır Koruma Amaçlı İmar Planı Araştırma Raporu, 2010.

a. Camiler

-*Ulu Camii*: İslam Âlemi'nin 5. Harem-i Şerifi olan Ulu Cami, Pagan Döneminde Mar-Tama (Mar Toma) Kilisesi olarak kullanılmış olup M.S. 639 yılında Ulu Camii'ye çevrilmiştir. Avlusundaki şadırvanları, çeşitli devirlere ait kitabeleri yönünden büyük değer taşımaktadır. Plan olarak Şam'daki Emeviye camisine benzetilmektedir⁰⁴. 2010 yılında başlayan restorasyon çalışmaları günümüzde tamamlanmıştır.

-*Nebi (Peygamber) Camii*: XV. y.y sonları XVI. y.y. başlarında Akkoyunlular döneminde yapılmıştır. Minare yazıtına göre 1530 yılında Diyarbakırlı Kasap Hacı Hüseyin tarafından hayrat olarak yaptırılmıştır. Bu kitabede Peygamber Efendimizden "Kalen Nebiyü" diye söz edilmesinden ötürü halk arasında Nebi (veya Peygamber) Camii olarak adlandırılmıştır. Beyaz ve siyah kesme taştan yapılan camiinin üzeri içten kubbe dıştan külah şekilli şekilli büyük bir kubbe ile örtülmüştür.

-Şeyh Matar (Mutahhar), Muallâk (Dört Ayaklı Minare) Camii: Balıkçılarbaşı semtinde yer alır. Akkoyunlu Sultanı Kasım Han tarafından 1500 yılında yaptırılmıştır. Minare 4 taş sütun üzerinde inşa edilmiştir. Camiden ayrı dört sütun üzerinde yükselen kare planlı minaresi Anadolu'da tek örnek-

04. Mehmet Top, "Diyarbakır Ulu Camii ve Müstemilatı," *Medeniyetler Mirası Diyarbakır Mimarisi* (Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği Kültür Sanat Yayınları, 2011), ss.187-213; Yahya Erikli, *Peygamberler Sahabeler Diyarı Diyarbakır ve Bölgedeki Ziyaretler* (Diyarbakır: Söz Yayınları, 2006), ss.36-38.

tir⁰¹.

-*Kale Camii (Hz. Süleyman—Nasrîye (Nasrîye) Camii)*: Nisan oğlu Ebu'l Kasım Ali tarafından 1155—1169 yılları arasında yaptırılmıştır. Mimarı da Hibetullah el Gürgani'dir. Cami İç Kale'de surlara bitişik haldedir. Caminin bitişiğinde Halid bin Velid'in oğlu Hz. Süleyman ile Diyarbakır'ın Müslümanlar tarafından alınması sırasında şehit düşen 27 sahabe'nin kabri bulunmaktadır⁰².

Ayrıca bu eserlerin dışında, İskender Paşa Camii, Behram Paşa Camii, Bıyıklı Mehmet Paşa (Fatih Paşa veya Kurşunlu) Camii, Safa (Parlı) Camii, Melek Ahmet Camii, Ömer Şeddat (Hz. Ömer) Camii, Hadım Ali Paşa Cami, Hoca Ahmed (Ayni Minare) Camii, Lala Bey Camii, Şeyh Yusuf (Tabakhane) Camii, Hüsrev Paşa Camii gibi dini eserler bulunmaktadır.

b. Medreseler

Bölgedeki 12. yüzyıla tarihlenen Zinciriye ve Mesudiye Medreseleri, 16. yüzyıla tarihlendirilen Hüsrev Paşa, Müslihiddin Lari ve Ali Paşa Medreseleri bölgenin inanç turizmi bakımından ne kadar zengin olduğunu göstermektedir.

c. Mescit ve Türbeler

Tarihte yönetim merkezi olarak bili-

01. Orhan Cezmi Tuncer, *Diyarbakır Camileri* (Ankara: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları, 1996), ss.216—217.
02. Yahya Erikli, *Peygamberler Sahabeler Diyarı Diyarbakır ve Bölgedeki Ziyaretler* (Diyarbakır: Söz Yayınları, 2006), ss. 28—29; Şevket Baysanoğlu, *Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi* (Ankara: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları 1990), I, 270.

nen, şimdiki şehrin çekirdeğini oluşturan İç kale yerleşkesinde Hz. Süleyman ve 27 Sahabe'nin türbesi bulunmakta ve bu türbeler inanç turizmi açısından önem arz etmektedir.

Bölgede bulunan Hanzade Mescidi, Osmanlı eseri olup yapının yaptırını bilinmemektedir⁰³. Bölgedeki mescitlerden bazıları şöyle sıralanabilir; Çağaloğlu Mescidi, İbrahim Bey Mescidi, Taceddin Mescidi ve Kavas-ı Sagir Mescididir.

Ayrıca türbelerden başlıcaları ise Sultan Şüca Türbesi, Şeyh Yusuf Hemedani Türbesi, Şeyh Abdülcelil Türbesi, Lala Bey Türbesi, Sarı Saltuk Türbesi, Zincirkıran Türbesi, Fatih Paşa Türbesi, İskender Paşa Türbesi, Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi, Arap Şeyh Türbesi, Sahabeler Türbesi, Dabanoğlu Türbesi, Nebi Camii Türbesi'dir.

d. Kiliseler

Bölgede Hıristiyanların farklı mezheplerine ait cemaatlerden oluşan Gregoryen (Ermeni), Yakubi (Süryani-Kadim), Ortodoks (Rum), Asurî (Nasturi) ve Keldani kiliseleri bulunmaktadır. Ancak çok sayıdaki dini yapıdan ancak bir kısmı günümüze ulaşabilmiştir. Suriçi Bölgesi'nde kentin güneydoğu kesimi kiliselerin en yoğun bulunduğu kesimdir. Günümüzde Diyarbakır'da oldukça az olan gayrimüslim halk kiliselerin çevresinde veya yeni kentte yaşamaktadır. Bu

03. Meral Halifeoğlu, "Diyarbakır Suriçi'nde Yer Alan Mescitler", *Nebiler, Sahabeler, Azizler ve Krallar Kenti*, (Ankara: TDV Yayınları, 2010), s.330.

kiliselerden bazıları şunlardır:

-*Meryem Ana Süryani Kadim Kilisesi (Mor Yakup)*: Ali Paşa Mahallesi'nde yer almaktadır. Daha önceden tapınak olarak kullanılmıştır. Mardin'deki Deyr-ül Zafaran'dan gelen Patrik II. Yakup, 1871 yılında ölene kadar burada yaşamış ve kilise o dönemde patriklik merkezi olarak hizmet vermiştir. Bugün faal durumdadır. Yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Kilise, Mor Yakup kutsal alanı, 4 avlu, divanhane (derslik) ve lojmandan oluşmaktadır⁰¹.

-*Mar Petyun Keldani Kilisesi*: Özdemir mahallesi Yeni kapı sokakta yer alan kilisenin ne zaman inşa edildiği tam olarak bilinmemektedir. 1834 tarihinde onarım görmüştür. Günümüzde Katolik Keldaniler tarafından kullanılmaktadır⁰².

-*Saint George (Kara Papaz) Kilisesi*: İç kalenin kuzeydoğu köşesinde yer alır. Yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Eserin adı kadınlar manastırı olarak dagaçmaktadır. Uzun süre Diyarbakır İl jandarma komutanlığı saraykapı cezaevinin içerisinde bulunduğu ibadete kapalı kalmıştır⁰³.

Bu eserlerin dışında, SurpSarkis Kilisesi, SurpGiragos Ermeni Kilisesi, Ermeni Katolik Kilisesi, Protestan Ki-

lisesigibi dini yapılar da mevcuttur⁰⁴.

III. Suriçi Kentsel Dönüşüm Projesinin Diyarbakır Turizmine Katkıları

Suriçi kentsel dönüşüm projesi ile kent merkezinde işlevini yitirmiş fonksiyonların kaldırılarak merkez yoğunluğunun hafifletilmesi, yerine ise mevcut tarihi dokuyu koruyan düzenlemeler getirilmesi amaçlanmıştır.

Günümüzde Suriçi Bölgesi kentsel sit alanı içinde, yenileme çalışmaları ile hızla devam etmekte olup, Hz. Süleyman Camii ve 27 şehit sahabeler türbesi, SurpGiragos Kilisesi, Şeyh Mattar Dört Ayaklı Minare Camii, Mar PetyumKeldani Kilisesi, Havra gibi dini eserler, geleneksel sivil mimari örneklerinden olan tarihi evler ve Paşa Hamamı gibi tarihi dokular restore edilerek işlev kazandırılması amaçlanmıştır.

Suriçi Bölgesindeki tarihi ve dini değerlerin restorasyon çalışmaları tamamlandığında birçok tarihi ve dini eser ön plana çıkarılmış olacaktır. Suriçi Bölgesi, Dünya'da Mekke ve Medine'den sonra en fazla sahabe naasının bulunduğu yerdir. Bölgede bulunan birçok tarihi eser kentsel dönüşüm projesiyle ayağa kaldırılarak bölgeyi turizmin merkezi haline getirecektir.

Suriçi Bölgesi'ndeki tarihi dokunun restorasyonunun sağlanarak gelecek nesillere aktarılması, tarihi ve kültürel

01. Orhan Cezmi Tuncer, *Diyarbakır Kiliseleri* (Ankara: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları, 2002), ss.18–21.

02. Anonim, *Dini Değerleri ile Diyarbakır* (Diyarbakır: Diyarbakır İl Müftülüğü Yayınları, 2009), s.251.

03. Kilise'nin II. yüzyılda yapılmış olduğu da kaynaklarda geçmektedir. Bkz. Diyarbakır Gezi Rehberi, s.52.

04. Orhan Cezmi Tuncer, *Diyarbakır Kiliseleri* (Ankara: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları, 2002), ss.60–145; Anonim, *Diyarbakır Gezi Rehberi* (İstanbul: Boyut Yayıncılık, 2011), s.53.

mekânların turizme açılarak ekonomik dönüşümün sağlanması sonucu Diyarbakır turizm sektörü canlanma sağlayacak olup, yerli ve yabancı turist sayısında da ciddi artışlara sebep olacaktır⁰¹.

Sahip olduğu tarihi ve kültürel doku ile yüksek bir turizm potansiyeline sahip olmasına rağmen, Suriçi'nin turizm faaliyetleri yeterli düzeyde gelişmemiştir. Geleneksel dokunun gerektiği şekilde korunmaması ve bozulmaya uğraması, tanıtım eksikliği gibi nedenlerle turizm sektörünün gelişmesi yeterince gerçekleşmemiştir.

Farklı inanışlara ev sahipliği yapmış Suriçi Bölgesi'nin tarihi ve kültürel dokusunun turizme en önemli katkısı inanç turizmi ve kültür turizmi ile gerçekleşecektir.

Diyarbakır turizmindeki bu gelişmelerle birlikte, turistler bölgede tarihsel özellikler kadar kentin sahip olduğu (ulaşım, iletişim, konaklama, v.b.) kolaylıkları da aradıkları için, tarihsel yerleri ziyaret ederken yerleşmelerin bu olanaklarından da yararlanmaktadırlar. Bu bağlamda kent merkezlerinin düzenlenmesi, kentin tarihi kesimlerinin restorasyonu ve yeniden kazanılması, turistik ürün olarak kentin kimlik yapısının öne çıkartılmasında yardımcı olmaktadır. Suriçi Bölgesi'nde turizmin gelişimi için iyileştirmelerin yapılması gerekmektedir.

Suriçi Bölgesi'ndeki kentsel doku ve tarihi yapılara, yapısal ve estetik özel-

liklerini kaybettirmeden turizm amaçlı işlevler kazandırılmalıdır. Böylece yeni kullanımlar (konut, işyeri, eğitim birimleri, ticari kompleksler, otelgrupları, kongre ve sergi salonları) ile bölgenin yeniden uyarlanması mümkün olabilir.

Suriçi Bölgesi'nde tarihsel dokuların çöküntü alanları haline gelmesi, bu yerlere karşı halkın artan tepkisi, ancak bu bölgenin sosyo-ekonomik hayata dönüştürülmesiyle önlenebilir. Bu noktada, kentsel koruma için turizmin ekonomik araç olarak kullanılması gerekmektedir.

Koruma uygulamaları için turizm sektörünün olumlu yönü, tarihi çevrenin neden olduğu çekimle turizmin gelişmesi sağlanırken, kazanılan gelirin koruma eylemlerinde kullanılacak olmasıdır.

Sonuç

Suriçi Bölgesi kentsel dönüşüm projesi Diyarbakır'daki ilk kentsel dönüşüm projesidir. Suriçi Bölgesi kentsel dönüşüm projesini Türkiye'deki kentsel dönüşüm projelerinden ayıran temel özellik bu projenin tarihi ve kültürel doku üzerinde özellikle kentsel sit alanı üzerinde gerçekleştiriliyor olmasıdır.

Tarihi bölgelerde ve sit alanlarında turizm amaçlı dönüşümlerde tarihi dokunun zarar görmesi, kentin kimliğini kaybetmesi, rant amaçlı yaklaşımlar gibi sorunlarla karşılaşılabilir. Suriçi kentsel dönüşüm projesi tarihi ve kültürel dokuyu koruması bakımından başarılı bir şekilde devam etmekte

01. <http://www.diyarbakirturizm.com/diyarbakir/sayfa/4-turizm-calistayi.html>, 05.12.2011.

olup, tarihi ve kültürel alanlardaki başarılı yenileme projelerinden biridir.

Suriçi Bölgesi kentsel dönüşüm projesi ile tarihi ve kültürel niteliği bozulmuş yapıların canlandırılması, Suriçi Bölgesi'ni Diyarbakır'da turizmin merkezi haline getirecektir. Suriçi Bölgesi kentsel sit alanında ve geleneksel dokuda bozulmaya neden olan kaçak yapılaşmaların yerini kentsel dönüşüm projesi altında geleneksel doku ile uyumlu yapıların alması, sokak dokusunda sağlıklılaştırma ve tarihi yapılarda restorasyon çalışmaları bölgeyi turizm bakımından cazip hale getirecektir.

Suriçi Bölgesi'ndeki kentsel dönüşümle birlikte turizm sektöründe yaşanacak gelişmeler, diğer sektörlerin gelişmesi için kaynak sağlayacak ve bu sayede bölgede yetersiz olan ekonomik yapı da gelişecektir. Suriçi Bölgesi'ndeki kültürel değerler, Diyarbakır'ın gelecekte turizmden önemli pay almasını sağlayacak unsurlardır. Ancak turizm sektörünün gelişmesine yönelik çabalar, kültürel mirasın korunmasını kesinlikle göz ardı etmemelidir.

Suriçi Bölgesi'ndeki kültür ve inanç turizmi ve buna bağlı olarak gelişecek olan ticari hareketlilik alanda önemli ekonomik değişimlerin önünü açacaktır. Bu kapsamda bölgedeki geleneksel dokularda zaman içinde yaşanan boşalmanın turizme yönelik kullanımlar ile desteklenmesi, geleneksel konutlarda pansiyonculuk vb. işletme şekillerinin turizme yönelik kullanımlara açılması, ticari yapılarda turizm tale-

bini karşılayacak düzenlemelerin yapılması, turizme yönelik bilgi ve tanıtım malzemelerinin hazırlanması, turacentelerinin teşvik edilmesi gibi çalışmalara önem verilmelidir.

Suriçi Bölgesi, tarihi ve kültürel değerleri ile tekrar kentin kalbi olacaktır. Böylece Diyarbakır kenti mevcut tarihi ve kültürel mirası ile sahip olduğu turizm potansiyellerini değerlendirerek hak ettiği yere gelecektir.

Abstract

Diyarbakır Suriçi Region has a rich historical and cultural background with a large number of traces of civilization. This historical and cultural heritage was damaged because of high migration, so it was faced the danger of extinction. It is of importance the Suriçi Region urban renewal project for protecting and living this heritage. Suriçi Region is one of the most important centers of culture and religious tourism in Turkey. The urban renewal project will make it enable to enrich the city's historic and cultural monuments of the region again and to rethink its importance in terms of tourism.

Keywords Suriçi region of Diyarbakır province, urban transformation project, tourism.

Kaynakça

Anonim. Diyarbakır-Sur Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyon Raporu, 2011.

Anonim. Diyarbakır Koruma Amaçlı İmar Planı Araştırma Raporu, 2010.

Anonim, *Dini Değerleri ile Diyarbakır*. Diyarbakır: Diyarbakır İl Müftülüğü Yayınları, 2009.

Anonim. Diyarbakır Nazım İmar Planı Planlamaya Geçiş Raporu, 2006.

Baysanoğlu, Şevket. *Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi*. Ankara: Diyar-

bakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları, 1990.

Boran, Ali. "Diyarbakır Kalesi." *Medeniyetler Mirası Diyarbakır Mimarisi*. Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği Kültür Sanat Yayınları, 2011.

Çatalbaş, Funda. "Kentsel Dönüşüm Projelerinin Mekânsal ve Sosyo-Ekonomik Etkileri: Diyarbakır İli Suriçi Bölgesi Örneği." *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara FBE, 2012.

Dağtekin, Emine. "Osmanlı Döneminden Günümüze Ulaşan Geleneksel Diyarbakır Hamam Mimarisi." *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Diyarbakır*. Ankara: Diyarbakır Valiliği Yayını, 2008.

Emekli, Gözde. "Avrupa Birliği'nde Turizm Politikaları ve Türkiye'de Kültürel Turizm." *Ege Coğrafya Dergisi*. 14 (2005), ss. 99-107.

Erikli, Yahya. *Peygamberler Sahabeler Diyarı Diyarbakır ve Bölgedeki Ziyaretler*. Diyarbakır: Söz Yayınları, 2006.

Güneli, Zülküfve Türkan Kejanlı. "Diyarbakır Osmanlı Dönemi Mimari Yapılarından Günümüzde Ayakta Kalan Hanlar ve Özellikleri." *Diyarbakır Müze Şehir*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999.

Halifeoğlu, F. Meral. "Diyarbakır Suriçi'nde Yer Alan Mescitler." *Nebiler, Sahabiler, Azizler ve Krallar Kenti Diyarbakır*. Ankara: TDV Yayınları, 2010.

İşıkkaya, Devrim. "Kentsel Çöküntü Bölgelerinin Örgütlenmesi ve Yeniden Kullanımı." *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Yıldız Teknik Üniversitesi FBE, 2008.

İlhan, M. Mehdi. "Diyarbakır Şehrinin Suları ve Çeşmeleri." *Diyarbakır Müze Şehir*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999.

Kejanlı, D. Türkan ve Dinçer, İclal. "Diyarbakır Kale Kenti'nde Koruma ve Planlama Sorunları," *MegaronJournal*. 6(2011), s. 101.

Kejanlı, Türkan. "Diyarbakır Hanları ve

Kervansarayları." *Nebiler, Sahabiler, Azizler ve Krallar Kenti Diyarbakır*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

Kejanlı, Türkan. "Sur İçi Dokusunun Planlama Süreci ve Koru(nama) Sorunları." *Diyarbakır Kent Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Diyarbakır: TMMOB Diyarbakır İl Koordinasyon Kurulu, 2009.

Kılıcı, Ali. "Diyarbakır'ın Vakıf Mimari Eserleri ve Vakıfları Üzerine Bazı Notlar." *Medeniyetler Mirası Diyarbakır Mimarisi*. Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği Kültür Sanat Yayınları, 2011.

Özaydın, Murat. "Diyarbakır İlçelerinde Muhtemel Sahabe Mezarları." *Nebiler, Sahabiler, Azizler ve Krallar Kenti Diyarbakır*. Ankara: TDV Yayınları, 2010.

Top, Mehmet. "Diyarbakır Ulu Camii ve Müştemilatı." *Medeniyetler Mirası Diyarbakır Mimarisi*. Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği Kültür Sanat Yayınları, 2011.

Tuncel, Metin. "Diyarbakır." *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yay., 1994, s.470.

Tuncer, Orhan Cezmi. *Diyarbakır Kiliseleri*. Ankara: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları, 2002.

Tuncer, Orhan Cezmi. *Diyarbakır Camileri*. Diyarbakır: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 1996.

<http://nkg.tuik.gov.tr>, 17.01.2011.

<http://www.karacadag.org.tr/bolge-miz>, 06.12.2011.

<http://guneydogumirasi.org/pdfs/diyarbakir.pdf>, 02.01.2012.

<http://www.diyarbakirturizm.com/4-turizm-calistayi.html>, 05.12.2011.

<http://wowturkey.com/forum/diyarbakirharita>, 07.01.2012.

http://tr.wikipedia.org/Sur_Diyarbakir, 10.11.2011.

Ekler

Şekil 3. Diyarbakır Surları, Burçlar ve Kapılar

Şekil 1. Suriçi Bölgesi Tarihi Dokusu

Şekil 4. Diyarbakır Ulu Camii

Şekil 2. Diyarbakır Surları Kuşbakış Görünüşü

Şekil 5. Şeyh Matar Camii ve Dört Ayaklı Minare

Şekil 6.
Nebi Camii

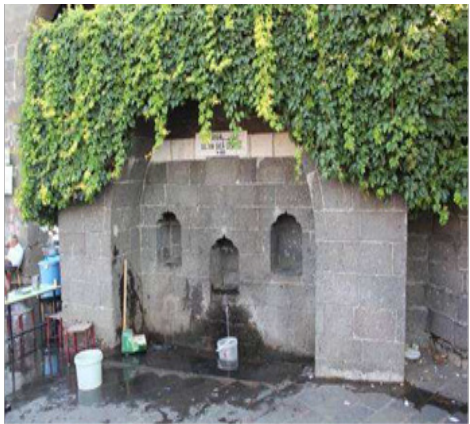
Şekil 7 .
Kara Papaz
Kilisesi

65

Şekil 9. Deva Hamamı

Şekil 8. Deliiler Hanı

Şekil 10.
Sultan
Şüca
Çeşmesi